

קוראים לבקר "בקר", ולא קוראים לו "צמד", ומן הספק, שמא הוא מאותם שאינם קוראים לבקר "צמד", מפסיד הלוקח, כי מעמידים ממון על חזקתו ויד הלוקח על התחונה.

אבל כאשר כל⁽²⁵⁾ בני העיר קוראים לבקר "צמד", פשיטא לנו שאדם זה רגיל לקרוא גם לבקר בשם "צמד", ואם נתן דמים מרובים — את הכל מכר לו.

א. נאמר בתורה [ויקרא כה יד]: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו". וקיימא לן [בבא מציעא נ ב]: אם שיעור האונאה הוא פחות משתות [שישית] — נקנה המקח ואינו צריך להחזיר את האונאה; כאשר האונאה יתירה על שתות — המקח בטל, והמוכר מחזיר את המעות והלוקח מחזיר את החפץ; באונאה ששיעורה שתות, המקח קיים ועל המאנה להחזיר למתאנה את דמי אונאתו.

ב. צמד אינו שוה אלא מעט. ואם מכר לו

צמד במאתים זוז, הרי זו "אונאה יתירה על שתות".

ותמהינן: לדברי חכמים, אי אין הדמים ראייה שכוונתו לבקר, ליהוי ביטול מקח [יתבטל המקח], יחזיר המוכר את מעותיו ויטול צמדו, כדין כל אונאה שהיא יתר משתות?!?

הסוגיא מתפרשת כאן על פי פירושו של טו-א הרשב"ם.⁽¹⁾

וכי תימא: ביטול מקח לרבנן לית להו, חכמים אינם סוברים שהמקח בטל כאשר יש בו אונאה יותר משתות.

מכל מקום, בודאי מודים הם, שעליו להחזיר את דמי אונאתו. ויקשה לשון המשנה, האומרת מכר את הצמד לא מכר את הבקר, ומשמע שמכירת הצמד מכירה גמורה היא — הצמד ללוקח והדמים למוכר.⁽²⁾ ומדוע לא נחייבנו לכל הפחות להחזיר את דמי אונאתו!?

לבין צמד בקר.]

ובתוספות [צב א ד"ה וליחזין הביאו דיש גורסים: באתרא דרובא קרו ליה לצמד צמד ולבקר בקר, ואיכא [כלומר מיעוט] דקרו נמי לבקר צמד.

25. רשב"ם. משמע, אם רק הרוב קוראים לבקר צמד — אין הדמים ראייה. ובטור [רכ ו] הביא שיטת רמ"ה שאם הרוב קוראים לבקר צמד, הרי זה קנה את הבקר כיון דאיכא רובא והודעת דמים, ורק באופן שהרוב קוראים לבקר בקר ולא צמד — אין הדמים מודיעים, וכן במחצה על מחצה. [ובמאירי כתב דאולינן בתר רובא ולא הזכיר ענין הודעת הדמים, וראה עוד ברשב"ם

צב א ד"ה וליחזי, במהרש"א בסוגיין ולעיל סא ב ובביאור הגר"א רכ יא.]
כתב הרמ"א [רכ ח]: אם כל בני אדם קורין לצמד בקר [כלומר לבקר כולם קוראים "צמד"] ולצמד לבד מפרשים צמד לבד — אפילו בלא הודעת דמים הכל מכור.

1. להלן בהערות יובאו עוד ביאורים בסוגיא.

2. רשב"ם. [ולא נתפרש ההכרח בזה; כי יש לומר: מכירת הצמד מכירה היא בדמים הראויים לו, ושאר הדמים אכן חוזרים. ואין לפרש: כשם שאליבא דרבי יהודה, כשאין הדמים ראייה — הרי מכירת הצמד

שמה תאמר, שחכמים חולקים וסוברים שאמנם איסור תורה הוא להונות את חבירו במקח וממכר, אבל אם עבר והונה אותו, המקח קיים, ואף אינו מחוייב מן הדין⁽³⁾ להחזיר את דמי אונאתו.

ולא?! וכי ניתן לומר כך?!

והתנן, הרי מן המשנה בבבא מציעא [נו ב] יש להוכיח שאף לדעת חכמים, החולקים על רבי יהודה,⁽⁴⁾ מחוייב המאנה להחזיר את דמי אונאתו.

שהרי שנינו: אלו דברים שאין להם אונאה: העבדים והקרקעות וההקדשות כו'.

רבי יהודה אומר: אף המוכר ספר תורה, בהמה ומרגלית אין להן אונאה.

אמרו לו: לא אמרו אין להם אונאה אלא את אלו — עבדים, קרקעות והקדשות, אבל ספר תורה, בהמה ומרגלית — יש להם אונאה, וצריך המוכר להחזיר ללוקח את אונאתו,⁽⁵⁾⁽⁶⁾

אלא לענין ביטול מקח וחייב החזרת דמי אונאתו. אם כן על כרחך שלדעת חכמים מחוייב הוא להחזיר ללוקח את אונאתו — רבינו יונה. [ואף בקרקעות יש איסור אונאה מן התורה — שם, וכן נקטו הרמב"ן (ויקרא כה טו) והחינוך (מצוה שלז), אך מתוספות בבא מציעא סא ב ד"ה אלא נראה שאין בהם איסור, וכן משמע בתוספות לעיל סא ב ד"ה שמע מינה וברשב"ם שם (בדעת הרמב"ם ראה מה שפלפל ב"מנחת חינוך" לו ג).]

6. א. הסוגיא נתבארה על פי דברי הרשב"ם. ב. ובשם רבותינו הביא הרשב"ם לפרש כך: וכי תימא ביטול מקח לרבנן לית להו, ועל כן שנינו לא מכר את הבקר, ומשמע — אבל את הצמר הוא מכר.

ולא, והתנן כו' אמרו לו לא אמרו אלא אלו, משמע דבכל דבר סוברים חכמים שיש להם אונאה וביטול מקח [כי רבי יהודה סובר שבספר תורה בהמה ומרגלית אין אונאה אפילו באונאה היתירה על שתות]. וכן משמע ברבינו גרשום. והקשה הרשב"ם על ביאור זה: היכן יש משמעות בדברי חכמים שהם סוברים שהמקח בטל שמה אין כאן אלא איסור אונאה וחזרת דמים, אבל ביטול מקח לא סבירא להו?!

מכירה גמורה בלא חזרת דמים, כך אליבא דחכמים, אף כשיש ראייה מן הדמים, הרי מכירת הצמד מכירה גמורה, בלא חזרת דמים. שהרי למאן דאמר (ראה לעיל בהערות) ש"דמים מודיעים" היינו בכדי שאין הדעת טועה — הרבה יותר משתות, נמצא שאף לרבי יהודה יתכן שאין הדמים ראייה והמקח בטל — כשהיתה האונאה יתר משתות וככדי שהדעת טועה.].

3. על פי מה שכתב רשב"ם: שאין לנו לכופו בבית דין לכך, אם אינו רוצה לצאת ידי שמים.

4. לגמרא היה פשוט שחכמים החולקים על רבי יהודה במשנתו, הם הם החולקים על רבי יהודה במשנה במסכת בבא מציעא [ראה בפירושו רב ניסים גאון שבת קלא א].

5. ואם תאמר: מנין לך שלדעת חכמים מחוייב המוכר להחזיר את אונאתו, שמה לא אמרו חכמים יש להם אונאה אלא לענין שאסור להונות ולא לענין ביטול מקח או החזרת אונאתו?!

יש לומר: גם אליבא דרבי יהודה יש איסור באונאה זו, ולא אמר רבי יהודה אין להם אונאה,

ומשנינן: מאי "אין דמים ראייה" נמי דקתני? אין הדמים ראייה לקנות את הבקר, ואין הכי נמי דהוי ביטול מקח, היות ולא מכר אלא את הצמד, ומכירת צמד במאתים זוז אונאה היא ביותר משתות, והמקח בטל. (7)

ואיבעית אימא: מכר את הצמד לא מכר את הבקר, אבל את הצמד קנה, אף אם נתן לו דמים מרובים.

ואין כאן ביטול המקח משום דכי אמור

רבנן (8) דין אונאה וביטול מקח, היינו דוקא באונאה שהיא בכדי, בשיעור, שחדעת טועה, וסבור בלבו שאכן כך החפץ שוה, כגון לקח שוה חמשה בשבעה או שוה ששה בשמונה, הלכך בטל מקח, דמקח טעות הוא,

אבל בכדי שאין הדעת טועה, כמשנתינו, שאין קונים צמד השוה פרוטה במנה או מאתים, לא, אין המקח בטל, כי אימור, אנו אומרים: מתנה בעלמא יהב ליה. (9) (10)

— בקר לא מכר, וממילא אף צמד לא מכר משום אונאה וביטול מקח. אי נמי מכר את הצמד לא מכר את הבקר, הא צמד מיהא מכר, כאשר לא הונה אותו יותר משתות ואין הדמים מודיעים, ואם הדמים מודיעים — לרבי יהודה: אף הבקר בכלל המקח, ולחכמים: לא מכר את הבקר, וממילא כל המקח בטל.]

ב. ב"אילת השחר" הקשה מהא דבבא מציעא ג ב שאף בביטול מקח, אם עבר הזמן שהיה יכול להראות לתגר או לקרובו — המקח קיים, אם כן כאשר יודע הוא שאין זה מחירו של הצמד, הרי הוא כמראה לתגר, ומדוע בטל המקח! ? וראה עוד להלן בהערות.

8. בפשוטו רבנן היינו חכמי התורה [כעין זה זבחים עט א, ראה שם בתוספות], ולא דוקא חכמים דרבי יהודה.

9. כתב הסמ"ע [רכ טז]: לא מבעיא דאין נותנין ללוקח את הבקר, וגם אין הלוקח יכול לבטל המקח, אלא גם כל המעות שנתן ישארו ביד המוכר, ואמרינן דבמתנה נתן לו כל העודף. ובטור כתב עוד דאפילו אם עדיין לא נתן הלוקח כל הדמים, וגם כבר משך הצמד והבקר, אפילו הכי מוציאין מיד הלוקח כל הדמים וגם הבקר ונותנין אותן למוכר.

ובריטב"א גרס: אבל בכדי שאין הדעת טועה, הא ודאי ידע ומחיל. ופירש: וכאומר יודע אני

ג. ורבינו חננאל והרי"ף ועוד ראשונים גורסים: וכי תימא קסברי רבנן כל כי האי גוונא לא הוי אונאה, והא תנן רבי יהודה כו' ופירש רבינו חננאל: כי האי גוונא — כגון צמד שאדם צריך לו הרבה ופעמים שאדם לוקח ביתר מכדי דמיו.

והתנן אמרו לו כו' וכיון שאפילו בהמה ומרגליות יש להן אונאה כל שכן צמד, ואפילו אם בהמה אין בה אונאה — בצמד יש אונאה, דלא דמי לבהמה, והקשו מבהמה כו' לרווחא דמילתא — רמב"ן.

ד. ורבינו יונה ונמוקי יוסף פירשו לפי גירסא זו: וכי תימא קסברי רבנן כל כהאי גוונא, כלומר: באונאה גדולה שהכל בקי אין בדבר, כגון כאן שהכל יודעים שאין הצמד שוה מאתים זוז ולפיכך אין בו אונאה.

והא תנן רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה ומרגלית כו', ומפרש התם בברייתא: ספר תורה — לפי שאין קץ לדמיו, ושמעת מינה דאף באונאה גדולה וידועה נאמרו דברי רבי יהודה, כיון שנתן טעם בדבר לפי שאין קץ בדמיו, ואמרי ליה רבנן לא אמרו אלא את אלו, אבל ספר תורה יש לו אונאה, ואפילו באונאה גדולה כעין שדיבר רבי יהודה.

7. א. [וממאי דקתני: מכר את הצמד לא מכר את הבקר, אין לדקדק דאת הצמד מיהא מכר, אלא

מתניתין:

אדם המוכר את החמור לחבירו, לא מכר את כליו של החמור, ובגמרא יתבאר באלו כלים מדובר, אם בכלים המיוחדים לנשיאת משאות, או אפילו בכלים שמשמשים בהם בכדי לרכב על החמור.

נחום המדי חולק ואומר: המוכר את החמור — מכר את כליו.

רבי יהודה אומר: לפעמים — המוכר חמור שכליו עליו, כליו מכורין, ולפעמים אין כליו של החמור מכורין עמו, אף על פי שהם על גבו בשעת המכירה.

כיצד?

אם היה חמור לפניו, וכליו עליו, על גבי

החמור, ואמר לו לוקח למוכר: מכור לי חמורך זה, הרי כליו של החמור מכורין, כי משמעות לשונו היא: מכור לי חמור זה כמות שהוא — עם כלים שעליו.

ואם אמר לו: חמורך הוא, אין כליו מכורין, כי משמעות לשונו היא: אם חמור זה חמורך הוא, מכור לי אותו, אם כן הרי זה כמוכר את החמור סתם ואין כליו מכורים אפילו בעודן עליו.

גמרא:

אמר עולא: מחלוקתם של תנא קמא ונחום המדי אם המוכר את החמור מכר את כליו היא בשק ודיסקיא [כלי גדול מעור⁽¹¹⁾] שבהם נותנים חפצים למשאו של החמור,

שהוא נותן לו דמים יתירים על כן מסתברא שאין דעתו לתובעו. [בפרט כשיש לו לחשוש שמא המוכר לא ימנה את המעות שהוא קיבל.] — על פי רש"ש. וראה עוד מה שהובא כאן בליקוטי רבי עקיבא איגר.

ב. כתב המאירי: תלמידי גדולי המפרשים ראיתי שכתבו בכאן: בכדי שהדעת טועה — בתוך שיעור שיראה לתגר או לקרובו, ובכדי שאין הדעת טועה — לאחר שיעור זה. ואחר שיעור זה אין בו אונאה כמו שהתבאר במציעא פרק הזהב נ ב. והנאני הדבר, שאין ראוי להפקיע דין ביטול מקח ברוב אונאה, ולא עוד אלא שאם כן לא נשמטתה מליכתב במקומה בדיני האונאות. [אבל לשאר מפרשים תיקשי מדוע לא הוזכר פרט זה — בכדי שאין הדעת טועה, בעיקר סוגיא דאונאה.] וראה מה שהובא לעיל מספר "אילת השחר".

11. על פי רש"י ברכות יז א ופירוש רבינו גרשום כאן.

שיש בו אונאה, על מנת שאין לך עלי אונאה. [ראה בבא מציעא נא ב שתנאו קיים היות ותנאי שבממון קיים, ובגדון דידן, גם בלאו הכי יש לומר שאין המקח בטל, כי ידיעתו היא כמו שעבר זמן של בכדי שיראה לתגר או לקרובו — "אילת השחר", וראה עוד מה שהועתק בהערה הבאה מדברי המאירי.

10. א. בקידושין מו ב אמר רב: אדם יודע שאין קידושין תופסים באחותו וגמר ונתן לשם פקדון. ויש לתמוה מדוע אמרינן הכא שכוונתו היתה לשם מתנה?!]

ויש לומר: התם אין המעשה קיים כלל, וכל המעות חוזרות, אבל הכא אם נאמר שכוונתו היתה לפקדון, הרי חלק מן המעות — המי המקח, ישאר אצל המוכר, וחלק — העודף, יחזור ללוקח, על כן יותר מסתבר שכוונתו היתה למתנה ולא לפקדון. — על פי תוספות ושאר ראשונים [וראה ב"מהדורא בתרא"].

עוד יש לומר: הכא מיירי כשאינו מודיעו

וכומני [כלי לשיבת נשים על החמור].

דתנא קמא סבר: סתם חמור — לרכוב קאי, חמור עומד לרכיבת אדם, ולא לנשיאת משאות, על כן המוכר את החמור סתם, מכר רק את אותם הכלים העשויים לרכיבה, כדמפרש לקמן, אבל אותם הכלים העשויים לנשיאת משאות לא מכר.

דרך רכיבה היא בפיוסוק רגלים, רגל אחת בצד אחד של החמור, ורגל שניה בצידו השני של החמור.

היות ואין דרך אשה לרכוב כך, משום צניעות [פסחים ג א], על כן יושבת האשה בכומני, (12) והרי זה כמשאוי לחמור. (13)

לפיכך, שק ודיסקיא שנותנים בהם משאות, צרכי משא הן ולא צרכי רכיבה, (14) ואינם בכלל המכר.

וכן "כומני" אינו בכלל המכר היות ונחשב הוא כמשאוי, והרי צרכי משא אינם בכלל המכר, לדעת תנא קמא.

ונחום המדי האומר: המוכר חמור מכר את השק, את הדיסקיא ואת הכומני, **סבר:** סתם חמור למשאוי קאי, על כן קנה הלוקח את כל הכלים המשמשים להובלת משאות.

אבל באוכף ומרדעת (15) בקילקלי וחבק [שקושרים על ידם את האוכף] (16) שהם כלים המשמשים את החמור, בין כאשר רוכבים עליו, בין כאשר מובילים עליו

12. בפירוש רבינו גרשום כתב שכומני הוא אוכף של נשים ובמאירי כתב: מרכב הנשים ענינו כסא פתוח מצד אחד ומוקף משלש רוחות [והואיל ואינו ראוי למרכב האנשים, לא נכלל בכלל המכר].

13. א. "אמרי בנימין". כלומר היות וחמור עומד לרכיבת אנשים, על כן הכלי שמיועד לרכיבתו נחשב "צרכי רכיבה", אבל הכלי שמיועד לשיבת האשה על החמור נחשב כמשאוי.

וברש"ש מצדד [על פי הגמרא בבבא מציעא עט ב] שאם משכיר אדם את חמורו רשאי השוכר לרכוב עליו ולהרכיב עליו אנשים, אבל אינו רשאי להושיב עליו אשה.

ב. בפסחים [שם] אמרו שבמקום ביעתותא ופחד דרך נשים לרכב כאנשים, משמע שהכומני אינו מושב יציב כל כך.

14. רשב"ם. [ורבינו גרשום פירש שבהן נותנים את מאכלו של החמור, וצריך תלמוד מדוע למאן דאמר חמור לרכיבה עומד אין אלו בכלל,

ומלשון רבינו גרשום משמע שהיות והם "משאוי של החמור" אין הם מכורים, אף על פי שגם הלוקח את החמור לרכיבה זקוק להם. (ואינם דומים לאוכף ומרדעת, שהם כמלבושיו הבטלים אליו.)

ובמאירי כתב ששק ודיסקיא אדם נותנם על הבהמה כדי להניח את המשאוי עליהם.

15. כתב הרע"ב [שבת פרק ה משנה ב] מרדעת: כמין אוכף קטן ומניחים אותו על החמור כל היום כולו כדי שיתחמם. וכן משמע ב"ערוך" ערך אכף שאוכף ומרדעת דומים זה לזה.

16. בלעזי רש"י כתב שקילקלי הוא רצועת בטן וחבק — רתמת חזה [לפי רבינו גרשום הוי איפכא].

בערוך ערך קלקי כתב: פירוש קלקי שתחת הזנב, חבק שתחת הבטן, והמאירי כתב: וענין קילקי הוא בגד דק שמניחין לו על גבו, וחבק הוא החגור שחוגרין אותו בו סביב הצוואר.

ודייקנין ממה ששנינו ברישא שהאוכף והמרדעת נמכרים עם החמור כאשר אמר לו חמור וכליו אני מוכר לך, משמע, **טעמא**, דווקא משום דאמר ליה: חמור וכליו, הוא דקני אוכף ומרדעת.

הא, אם לא אמר ליה הכי אלא מכר לו חמור סתם לא קנה לוקח אפילו אוכף ומרדעת, וכל שכן דלא קנה שק ודיסקיא וכומני.

אי אמרת בשלמא: אף באוכף ומרדעת נחלקו התנאים, יש לומר: ברייתא זו כדעת חכמים היא סוברת.

אלא אי אמרת אוכף ומרדעת לדברי הכל מכורין הן, ולא נחלקו אלא בשק ודיסקיא, כדברי עולא, תיקשי לך: מי שנה ברייתא זו האומרת: אף אוכף ומרדעת לא מכר! (19)?

משאות, (17) לא נחלקו בהם התנאים, ולדברי הכל מכורין הן.

מיתובי מברייתא על דברי עולא שאמר באוכף ומרדעת לא פליגי ולדברי הכל מכורין הם ללוקח:

האומר לחבירו: חמור וכליו אני מוכר לך, הרי זה מכר עם החמור, גם את האוכף ואת המרדעת ואת הקילקלי ואת החבק.

אבל לא מכר עם החמור, את השק ואת הדיסקיא ואת הכומני.

ובזמן שאמר לו: אני מוכר לך היא, החמור, (18) וכל מה שעליה, הרי בולן, גם השק הדיסקיא והכומני, מכורין.

לחכמים דעלמא שחולקים על סברא זו. כך אין לומר שהרי כתב שם הרשב"ם: שכולם מוסיפים מכירת תשמישים טפי מרבנן דידהו. על כן פירש הרשב"א: עיקר תשמישו של חמור לרכיבה אלא שמשתמשים בו תדיר גם למשאות; ובהכי פליגי, תנא קמא סבר: היות ואין זה עיקר תשמישו של חמור, אין כלי משא נמכרים עמו. ונחום המדי סבר: כיון שהרבה פעמים נושאים עליו, הרי כלי המשא נמכרים עמו, דכי מזבין איניש מידי, איהו וכל תשמישתיה מזבין.

18. כתבו התוספות [קידושין ב ב ד"ה קשו]: מצינו כמה דברים שנקראים בלשון זכר ונקבה דכתיב כו' וכן בלשון חכמים מצינו... הלכה חמורך טרפון, השוכר את החמור והבריקה והוליכה בהו, לא הספיק בעל הפרה למשוך את הפרה עד שמת החמור.

19. לפי דעת רשב"ם להלן, אם תימצי לומר

17. על פי רשב"ם. כלומר, לתנא קמא — חמור עומד בעיקרו לרכיבה ולא למשא, ולנחום המדי — חמור עומד בעיקרו למשא ולא לרכיבה. ואף על פי כן גם אוכף, מרדעת [קילקלי וחבק] נמכרים עם החמור כי כולם משמשים גם להטענת משאות על החמור והובלתם.

והרשב"א סובר שאוכף ומרדעת הם תשמישי רכיבה ולא תשמישי משא, והקשה: אם כן מדוע אמר עולא שאוכף ומרדעת נמכרים עם החמור לכולי עלמא, הרי לפי הנ"ל צריך להיות שאוכף ומרדעת אינם בכלל המכר לדעת תנא קמא! ?

עוד הקשה הרשב"א: אם נחלקו תנאים מה יעודו של החמור, אם כן לכולי עלמא החמור נמכר עם כל כלי תשמישו, אלא דפליגי מה הם "תשמישיו", ואילו להלן בעמוד ב מבואר שרבנן דנחום המדי אינם סוברים שחמור נמכר עם כל כלי תשמישיו! ? [ואין לומר שהגמרא להלן הזכירה את נחום המדי שנתפרש שמו, והוא הדין נמי רבנן דנחום, ומה שאמר להלן שדברי נחום המדי הם ב"שיטה" דלא כחכמים, הכוונה

ומשנינן: לא, כדברין.

אלא, הוא הדין דאף על גב דלא אמר ליה: חמור וכליו, נמי אוכף ומרדעת מכורין, כדברי עולא.

ומה שנשנית ברייתא זו באופן שאמר לו: חמור וכליו, הא קא משמע לך: דאף על גב דאמר ליה: חמור וכליו — שק ודיסקיא וכומוני לא קני⁽²⁰⁾, כשיטת תנא קמא, עד שיאמר לו: היא וכל מה עליה,

ומפרשינן: מאי "כומוני"?

אמר רב פפא בר שמואל: מרכבתא דנשי, מרכבה לנשים המונחת על החמור, ועליה יושבות הנשים, כי אין דרך נשים לרכוב על החמור כאנשים בפיסוק רגלים, משום צניעות.

איבעיא להו, בני הישיבה הסתפקו:

האם בעודן עליו, כאשר כלי החמור מונחים על החמור, היא מחלוקת תנא קמא ונחום המדי.

לדעת נחום המדי כאשר מכר לו חמור שכליו עליו, כוונתו היתה למכור את כל כליו, אף כלי הובלת משאות.

ולדעת חכמים אף כאשר השק והדיסקיא והכומוני על החמור, לא היתה דעת המוכר עליה, עד שיפרש ויאמר: היא וכל מה שעליה.

אבל בשאינן עליו, מודה להו נחום המדי לחכמים, שאין כלי החמור מכורין, ואף את האוכף והמרדעת לא היתה דעתו של המוכר למכור.⁽²¹⁾

או דלמא, דוקא בשאינן עליו, על החמור, מחלוקת חכמים ונחום המדי.

חכמים אומרים: היות שאין כלי החמור

21. א. רשב"ם. [כי מכר חמור לא מכר כלי תשמישו אלא כשהן אדוקין בון וכן דעת הרשב"א; אמנם תוספות כתבו שאוכף ומרדעת וכו' הם "טכסיסי החמור", שהרי אין חמור שאינו צריך להם, על כן הם מכורים אפילו כשאין עודן עליו, ורק לענין צרכי משאוי יש לומר שאין הם בכלל המכר, אם אין עודן עליו. וכן דעת הרמב"ם ועוד ראשונים. וראה מה שהארץ בזה ב"אמרי בנימין".

ב. בפשוטו מדובר שהחמור וכליו נמצאים לפנייהם, אלא שאין "עודן עליו", כי אם אינם לפניו מהיכי תיתי שיקנה אותם, דכי אטו כל מוכר חמור מתחייב לתת אוכף וכו' עם המכר. [וראה בבא מציעא כז ב: לא משאלי אינשי אוכפא משום דמסקב ליה לחמרא (עושה בה

כשעודן עליו מחלוקת, אם כן כשאין עודן עליו לכולי עלמא לא קנה אפילו אוכף ומרדעת. אם כן תיקשי: מאי מקשה על עולא, דילמא מיירי באין עודן עליו!?

ויש לומר: עדיף היה לגמרא לתרץ תירוץ אחר כדי שיהיה ניחא גם אם תימצא לומר כשאין עודן עליו מחלוקת.

ועוד יש לומר: עדיין לא סלקא אדעתין לפרש ש"הוא וכל מה שעליו" היינו מה שראוי להיות עליו, ועתה היתה הגמרא סבורה שהברייתא מדברת כשעודן עליו — ראה ברמב"ן "פני שלמה" ו"אמרי בנימין".

20. ולא מהני ליה יתור הלשון שיקנה גם כלים אלו — רשב"ם. וראה מה שכתב בזה בנמוקי יוסף.

עליו, אין הוא מוכר צרכי נשיאת משאות, אלא צרכי רכיבה בלבד.

ונחום המדי אומר: אף שק דיסקיא וכומני שהם צרכי נשיאת משאות בלבד, נמכרים עם החמור.

אבל בעודן עליו, מודו ליה רבנן לנחום המדי, שחמור וכל תשמישיו מכר לו, ואף שק דיסקיא וכומני בכלל. (22)

תא שמע, להוכיח מן הברייתא שהובאה לעיל, שבעודן עליו נחלקו חכמים ונחום המדי:

הרי שנינו: חמור וכליו אני מוכר לך, הרי זה מכר את האוכף ואת המרדעת ואת הקילקלי ואת החבק, אבל לא מכר שק ודיסקיא וכומני.

ובזמן שאמר לו: הוא וכל מה שעליו, הרי כולן מכורין.

וממה ששנינו בסיפא: הוא וכל מה שעליו, משמע שהברייתא מדברת במקרה שהכלים מונחים על החמור. אם כן גם הרישא מדברת בעודן עליו, ואף על פי כן לא קנה אלא את האוכף והמרדעת, ולא את השק והדיסקיא. (23)

ומכאן יש להוכיח שמחלוקתם של חכמים ונחום המדי היא בעודן עליו:

כי, אי אמרת בשלמא, בעודן עליו מחלוקת, אפשר להבין ברייתא זו, ולומר: הא ברייתא מני [מי שנאה]? רבנן היא.

שהרי אף בעודן עליו, סוברים חכמים שהלוקח לא קנה אלא אוכף ומרדעת, ולא שק ודיסקיא.

אלא, אי אמרת: בשאין עודן עליו מחלוקת, אבל בעודן עליו — לדברי הכל גם השק הדיסקיא והכומני מכורין הם, תיקשי לך: הא מני, כדעת מי נשנית ברייתא זו!

שהרי אי אפשר להעמיד ברייתא זו כדעת חכמים, היות והברייתא מדברת בעודן עליו, ובעודן עליו מודים חכמים שגם השק והדיסקיא מכורים.

כל שכן שאי אפשר להעמיד ברייתא זו כדעת נחום המדי, שהרי נחום המדי סובר שאף באין עודן עליו מוכר חמור — מכר שק ודיסקיא וכומני, כל שכן כאשר הכלים על גבי החמור.

ובעל כרחך, צריך אתה לומר: בעודן עליו

חבורה — ר"ח). משמע שהאוכף מתייחד לחמור מסויים.]

22. כתבו התוספות: הכי נמי הוי מצי למימר בין בזו ובין בזו מחלוקת, חכמים סוברים: בין בעודן עליו בין באין עודן עליו לא קנה אלא אוכף ומרדעת ולא שק ודיסקיא. ונחום המדי סובר: בין באין עודן עליו בין בעודן עליו קנה הלוקח גם את השק והדיסקיא. ואכן, לפי הרי"ף

והרא"ש ועוד ראשונים נוסף בגירסת הגמרא: או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת.

23. על פי רשב"ם ד"ה ת"ש ובזמן. ומדברי רשב"ם בד"ה הא מני משמע שראיית הגמרא היא מן הסיפא בלבד: ממה ששנינו בזמן שאמר לו היא וכל מה שעליה הרי כולן מכורין, משמע שאם לא אמר לו לשון זו, לא קנה את השק והדיסקיא, והיות שמדובר בעודן עליו

מחלוקת, וברייתא זו כדעת חכמים היא שנויה.⁽²⁴⁾

ודחינן: לעולם אימא לך: בשאין עודן עליו מחלוקת, וברייתא זו מדברת כשאין כלי החמור מונחים עליו, וכדעת רבנן היא שנויה.

ואין לדייק מלשון הברייתא שהיא מדברת כאשר כלי החמור מונחים עליו, כי את מה ששנינו: ובזמן שאמר לו היא וכל מה שעליה, אימא, אמור ופרש את כוונת התנא כך: ובזמן שאמר לו: הוא וכל מה שראוי להיות עליו, הרי כולן מכורין, היות שגם שק דיסקיא וכומני ראויים להיות על החמור.⁽²⁵⁾

תא שמע, מדברי רבי יהודה במשנתנו, שחכמים ונחום המדי נחלקו כאשר הכלים מונחים על החמור:

הרי שנינו: רבי יהודה אומר: פעמים כלי החמור מכורין, ופעמים שאינן מכורין,

כיצד? היה חמור לפניו וכליו עליו, ואמר לו: מכור לי חמור זה — הרי כליו מכורין, חמורך הוא — אין כליו מכורין.

מאי לאו, האם לא נאמר: אמאי דקאמר תנא קמא: לא מכר כליו, קאי רבי יהודה ואמר: פעמים מכורין, פעמים שאינן מכורין.

והרי רבי יהודה דיבר בעודן עליו, כמו ששנינו בהדיא: היה חמור וכליו עליו,⁽²⁶⁾ אם כן שמע מינה: בעודן עליו מחלוקת.

רבי יהודה שמע את דברי חכמים ונחום המדי שהם חולקים בעודן עליו, לדעת חכמים לא מכר את הכלים, ולדעת נחום המדי מכר את הכלים, ובא רבי יהודה להכריע ביניהם ואמר: פעמים שהם מכורים, פעמים שאינם מכורים.

ודחינן: לא כדבריך, אלא רבי יהודה, מלתא עמ-ב

אחריתי קאמר. והיינו, חכמים ונחום המדי נחלקו כשאין עודן עליו. ומשמע, שבעודן

שמע מינה דאף בעודן עליו מחלוקת.

24. ואם תאמר: מנין לך להעמיד ברייתא זו כדברי חכמים, וללמוד מכאן שלדעת חכמים אין שק ודיסקיא נקנין ללוקח אף בעודן עליו, שמא כדעת רבי יהודה נשנית ברייתא זו, והרי רבי יהודה סובר שאם אמר לו: חמורך הוא אין כליו מכורים אף בעודן עליו, ולדעת חכמים יש לומר שבעודן עליו אף השק והדיסקיא בכלל המכר.

יש לומר: הרי אם אמר: חמורך זה, סובר רבי יהודה שכל כליו מכורים, ואילו ברייתא משמע שרק אם אמר לו היא וכל מה שעליה קנה הלוקח את כל מה שעליה, אם כן שמע מינה: לאו רבי יהודה הוא אלא חכמים.

25. לשיטת הרשב"א שלדעת כולם חמור עומד

לרכיבה בקביעות ולפעמים מטעינים עליו משאות, יש לפרש בפשיטות: כל הכלים "ראויים" להיות על החמור, ואף שלדברי חכמים מן הסתם אינו קונה כלים אלו, מכל מקום כל המוסיף בדבריו מוסיף בהקנתו, ויתור לשונו מורה גם על כלים אלו.

ואף לשיטת רשב"ם, שסתם חמור עומד לדברי חכמים לרכיבה ולא למשאות, מכל מקום מסתבר שלכולי עלמא לפעמים רוכבים על החמור ולפעמים מטעינים עליו משאות. ועוד יש לומר: כלים אלו ראויים הם לחמור אם ייחדו את החמור למשאות. וראה ב"פני שלמה".

26. מהרש"א. אמנם ברשב"א כתב ראייה אחרת, משמע שאינו גורס "וכליו עליו" במשנתנו — "אמרי בנימין".